

YAZMA ESERLERİN KATALOGLANMASINDA MARC STANDARDI 500 GENEL NOTLAR ALANI VE BİLEŞENLERİNİN KULLANIMI

Hakan ANAMERİÇ*

Öz

Yazma eserlerin kataloglanması basılı eserlere oranla daha fazla işbirliği ve uzmanlık gerektiren bir süreçtir. Eserlerin sanatsal, fiziksel ve içerik özelliklerinin belirlenmesi bunların doğru ve standart nitelendirme alanlarına girilmesi, ileri düzey bir kataloglama bilgisi ve deneyim gerektirmektedir. Bilgi kaynaklarının kataloglanması için geliştirilen MARC (21) üstveri standardı büyük oranda yazma eserler için de kullanılabilir. Ancak yazma eseri diğerlerinden ayıran teklik/nadirlik niteliği kazandıran özellikler ve bunların açıklanması için 500 (a) Genel Notlar alanı altında yer alan ve bilgi kaynaklarına yönelik olarak kullanılması önerilen alt alanlardan faydalanılması gerekmektedir. Bu alanlar yazma eserlerin erişim, depolama ve koruma süreçleri için hem yazma eser kütüphanecilerine/yöneticilerine hem de kullanıcılara önemli ipuçları verebilecektir. Bu veriler eserlerin hangi şartlarda korunacağı, hangi tür bir restorasyona tabi tutulacağı, hangi eserlerin erişime neden kapalı olacağı konularında bilgi verip stratejiler geliştirmesinde yardımcı olabilecektir. Söz konusu veriler kullanıcılar için daha rafine bir tarama stratejisi geliştirerek araştırma yapmak istedikleri eserlere daha kolay ve kısa sürelerde erişmelerini olanaklı kılacaktır. Çalışmada yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılması gereken not alanlarının nasıl kullanılacağı örneklerle açıklanmaya çalışılacak ve bu alanın/alt alanların kullanımının yazma eserlerin kataloglanmasında ve bibliyografik denetiminde sağlayacağı kolaylıklara değinilecektir.

***Anahtar kelimeler:** yazma eser, MARC, genel notlar alanı (500), bibliyografik denetim, yazma eserlerin kataloglanması*

Abstract

Using 500 General Notes and Its Components of MARC Standard in Cataloging of Manuscripts

Cataloging of written pieces of art is a process that requires more cooperation and expertise compared to pressed pieces of art. Determination of artistic, physical

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. anameric@ankara.edu.tr, hakananameric@gmail.com

and contextual properties of pieces of art and inputting them to suitable standard qualification fields requires advanced cataloging knowledge and experience. MARC (21) metadata standard which were developed for cataloging info sources can also be used for written pieces of art to a great extent. However for the properties separating written piece of art from the others and give it uniqueness property and for their explanation sub fields which are located under 500 (a) General Notes field and which are suggested to be used aiming at info sources should be used. These fields will give important clues to written piece of art librarians/managers and users for access, storage and protection processes of written pieces of art. These data will provide info about subjects such as protection conditions of pieces of art, kinds of restoration to be applied to them and accessibility info and its reasons for pieces of art and will assist in development of strategies. Above mentioned data will allow users to develop a more refined scanning strategy and to have easier and quicker access to the pieces of art which they would like to research. In the study the usage method of note fields, which should be used for defining the pieces of art will be explained by examples and the easinesses of using this field/sub fields in cataloging and bibliographical auditing of written pieces of art will be mentioned.

Keywords: manuscripts, MARC, General Notes field (500), bibliographical control, cataloguing of manuscripts

Giriş

Yazma eserler son 150 yıldır yurt dışında da yoğun ilgi görmektedir. Özellikle oryantalistlerin dil, gramer, tarih, edebiyat ve teoloji ile ilgili araştırmaları ile gündeme gelen yazma eserler için kataloglar hazırlanmıştır. Hazırlanan bu kataloglardan bazıları¹ halen yazma eserlerin bibliyografik denetimi için kaynaklık etmektedir. Ancak bu katalogların hazırlanmasında yazma eserlerin tanımlanmasına ilişkin veri alanları ve bunların kullanım şekilleri arasında ciddi farklılıklar yer almaktadır. Ayrıca kataloglarda yer alan eser türlerinde de içerik ve fiziki yapı yönünden farklı türlere yer verilmekte ve “yazma eser - manuscript” teriminin anlamında/kullanılışında farklılıklar ile karşılaşmaktadır. Manuscript teriminin dilimizde ilgili

¹ Wilhelm Pertsch, *Die Persischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha.*, 1864; Gustav Leberecht Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserslich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien Vol.1-3*, 1865; Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, 1888; Hermann Ethé -Carl Edward Sachau, *Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library*, 1889; Gabriel Joseph Edgard Blochet, *Catalogue de la Collection de Manuscripts Orientaux: Arabes, Persans et Turcs, Formée par Charles Schefer*, 1900; Carl Brockelmann, *Verzeichnis der Arabischen, Persischen, Türkischen und Hebräischen Handschriften der Staatbibliothek zu Breslau*, 1903; *A Descriptive List of the Arabic Manuscripts Acquired by the Trustees of the British Museum Since 1894*. Compiled by A. G. Ellis and Edward Edwards, 1912.

literatürdeki anlamı; genel olarak “*el yazması, elle yazılmış ve/veya çoğaltılmış eser/kitap/risale*” olarak kullanılmaktadır, Batı’da ise bu terim el yazması kitapların dışında mektupları (letters), yazışmaları (correspondences), günlükleri (diaries), çizimleri (drawings), notaları (music scores), haritaları (maps) ve resmi belgeleri (records) de içeren bir anlamda kullanılmaktadır (Belge Yönetimi ve..., 2009, 46; Online Dictionary of Library... 2015). Bu da katalogların ülkemizdeki çalışmalarından farklı bir düzen ve içerikte hazırlanmasına neden olmaktadır.

Yazma eserler çoğu kez hüsn-i hatt üstatlarının elinden çıkan güzel, karakteristik yazılarla yazılıp yine ait olduğu dönemin musavvir, müzehhip ve mücellitleri tarafından resimlenip bezenerek, ciltlendiği için maddi ve manevi değeri oldukça yüksek olan yapılardır. Dolayısıyla bu eserlerin yıpranması, eksilmesi ya da eskimesi sonucunda ortaya çıkacak yoksunluk ve deformasyonun telafisi oldukça zor, kimi zaman da imkânsızdır. Tüm bunlar dikkate alındığında yazma eserlerin birçok olumsuz koşullara rağmen varlığının sürdürülmesi ve bu önemli bilim-kültür mirasının aktarılması için oldukça titiz davranılması gerektiği açıktır.

Yazma eserler üretiliş özellikleri bakımından tek olma (unique) niteliğine sahip eserlerdir. Tek olma niteliğini kendine has sanatsal, fiziksel ve içerik özelliklerden almakta ve bu yönleri ile hem kendi gibi üretilmiş yazma kitaplardan hem de basılı kitaplardan ayrılmaktadır. Yazma kitapların bu yönleri, evrensel kataloglama kuralları ve standartları açısından eserin nitelenmesinde oldukça önemlidir. Söz konusu eserleri benzerleri ve basılı kitaplardan ayıran özelliklerinin manuel veya otomasyon programları kataloglama ara yüzlerinde belirlenmiş standart nitelendirme alanları (MARC) yardımıyla kataloglamak, onların bibliyografik denetimlerinin yapılması ve erişiminin kolaylaştırılması kadar birer kültürel miras ögesi olarak fiziksel koruma sürecinin de planlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bunun için de eserlere ait her türlü ayıt edici sanatsal, fiziksel ve içerik ile ilgili detayın(ların) standart nitelendirme alanlarına kaydedilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir.²

Yukarıda genel olarak değinilen özellikler, MARC alanlarına göre kataloglandığında uzun süredir organizasyonu için birçok çalışma yapılan ve 3. düzey nitelendirme gerektiren yazma eserlerin bibliyografik denetiminde “tanımlama” ve “yorumlama” sorunlarına çözüm getirebilecek, uluslararası platformda değerlerinin farkındalığı ve görünürlüğü artırılmasına hatta temel katalog verileri/nitelendirme alanları için otorite dahi olunabilecektir.

² Konuya ilişkin değerli bir eleştirel çalışma için bkz; Hüseyin Odabaş “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği”, *Bilgi* 56 (2011-Kış): 145-162, 2011.

Yazma eserlerin nitelendirilmesinde temel giriş; Numaralar ve Kodlar (041-Dil Kodu), Temel Girişler (100-Kişi Adı ve 130-Tek Biçim Eser Adı), Başlık (245-Eser Adı ve 246 Başka Eser Adı), Basım Bildirimi vb. Alanı (260-Basım Bildirimi)³, Fiziksel Niteleme vb. Alanı (300-Fiziksel Niteleme), temel alanların kullanımında herhangi bir farklılık yoktur ve bunların girilmesi bir bilgi kaynağının temel nitelemesi için zorunludur.⁴

Yazma eserlerin, kendilerini “tek” ve “benzersiz” yapan birden fazla sanatsal, fiziksel ve içerik ile ilgili özelliği vardır. Bunlar yukarıda belirtilen alanlarda değil, katalogcuların biraz daha serbest, ancak yine de belirli kurallar çerçevesinde kullanacakları 500 (a) Genel Notlar alanında ve ilgili alt alanlarında nitelendirilebilmektedir. Çünkü bu alanlar katalogcuların veya katalogculara yardımcı olabilecek -bir ekip içerisindeki- alan uzmanları (yazma eser uzmanı/kodikolog) tarafından doldurulacak daha özel ve ayrıntılı bilgilerin yer aldığı alanlardır.

Çalışmada sadece 500 (a) Genel Notlar alanı üzerine yoğunlaşılacak ve RDA alanları ile karıştırılmaması için kayıt / taşıyıcı ortamı sadece kağıt olan geleneksel yollarla üretilmiş orijinal yazma eserleri örnek alınacaktır. Yazma eserlere yönelik diğer niteleme alanlarına ileride yapılacak farklı çalışmalarda değinilecektir. Çalışmada yerli ve yabancı herhangi bir kurum veya kişi tarafından hazırlanmış katalog veya kataloglar otorite olarak alınmamıştır. Çalışma süresince farklı dillerde hazırlanmış yerli ve yabancı 100’den fazla yazma eser katalogu ve çeşitli kütüphanelerin⁵ çevrimiçi kataloglarından erişilen 2000’den fazla yazma eser kaydı incelenmiş, elde edilen çıktılar ile 500 (a) Genel Notlar alanına ilişkin ülkemizde kullanımına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Örneklerle Yazma Eserlerde Notlar Alanının Kullanımı

Yazma eserlerin en önemli özelliği, bir müellif tarafından yazılmış aynı esere ait kopyaların (müellif hatları) dahi birbirinden farklı ve özgün niteliklere sahip olmasıdır. Bu farklılık; eserin ne amaçla yazıldığına (bilimsel/egitsel, edebî, kullanım, ithaf, hediye vb), kullanılan yazı malzemesinin özelliğine (kağıt türü, boyutu; mürekkep özellikleri), fiziksel/sanatsal özelliklerine (cildi, süslemeleri, yazı türü vb.) göre değişmektedir. Bu nedenle niteleme yapılırken göz önüne alınması gereken noktalar, basılı eserlere oranla önemli farklılıklar göstermektedir.

³ Yazma eserlerde “baskı” ve “basım” işlemi olmadığı için bu alanlar telif/istinsâh/tercüme olarak değerlendirilmelidir.

⁴ Ayr. Bkz. Fatih Rukancı, “Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme”, *Erdem*, 63: 169-203, 2012.

⁵ Katalog örnekleri ve kütüphane listesi çalışmanın sonunda verilmiştir.

Yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılması gereken notlar genel olarak;

- a. Sanatsal özellikler
- b. Fiziksel özellikler
- c. İçerik özellikleri

olarak sınıflandırılabilir. Bunlar kendi içlerinde önem sırasına göre tekrar sınıflandırılmalı, yapılacak kataloglama çalışmasında belirlenen sıra ile nitelenmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, her eserde notlar alanına girilmesi gereken özelliklerin olup olmadığının belirlenmesidir, bu işlem gereksiz alanların açılmasını ve yanlış tanımlamaların yapılmasını engelleyecektir. Ancak şu da bilinmelidir ki, MARC alanlarında yazmalar için ayrılmış özel bir bölüm ve/veya alt bölüm yoktur, belirlenecek not alanları için yorum ve deneyim önemlidir.

a. ***Sanatsal özellikler***: Yazma eserlerde sanatsal özellikler *cilt*, *tezhip* ve *minyatür*den oluşmaktadır ve bu sanatsal özellikler öncelikle cilt bölümünde ortaya çıkmaktadır. Eserin ne amaçla, kim için üretildiği ile doğrudan bağlantılı olarak eserlere farklı malzemelerden, farklı renklerde ve döneminin sanatsal özelliklerini yansıtan ve eseri bir arada tutmaya yarayan ve sayfaları koruyan bir cilt yapılmaktadır. Cilt çoğu zaman, yazma eseri diğerlerinden ayıran temel görsel unsurlardan biridir. Bu nedenle yazma eserin cildine yönelik; cildin rengi, yapıldığı malzeme, bölümleri, anlaşılabiliriyorsa kullanılan üslup ile teknikler ve belirlenebiliyorsa yaklaşık da olsa tarih aralığı notlar alanına eklenmelidir.

Resim-1

Resim-2

Resim-3

Resim-1'deki cilt; "*Sırtı bordo meşin kaplı kapakları kahverengi hatayi motifli mülemma salbek şemseli, köşebentli, cedvelli, miklepli deri bir cilt*", Resim-2'deki "*Sırtı kırmızı meşin, kapakları yeşil - sarı - kırmızı - bordo renkli ebrulu kağıt kaplı mukavva bir cilt*", ve Resim-3'teki ise; "*Açık kahverengi, 19. yy., yaldızlı barok / rokoko çiçek ve dal motifli, bordürlü, miklepli deri bir cilt.*" şeklinde nitelenebilir.

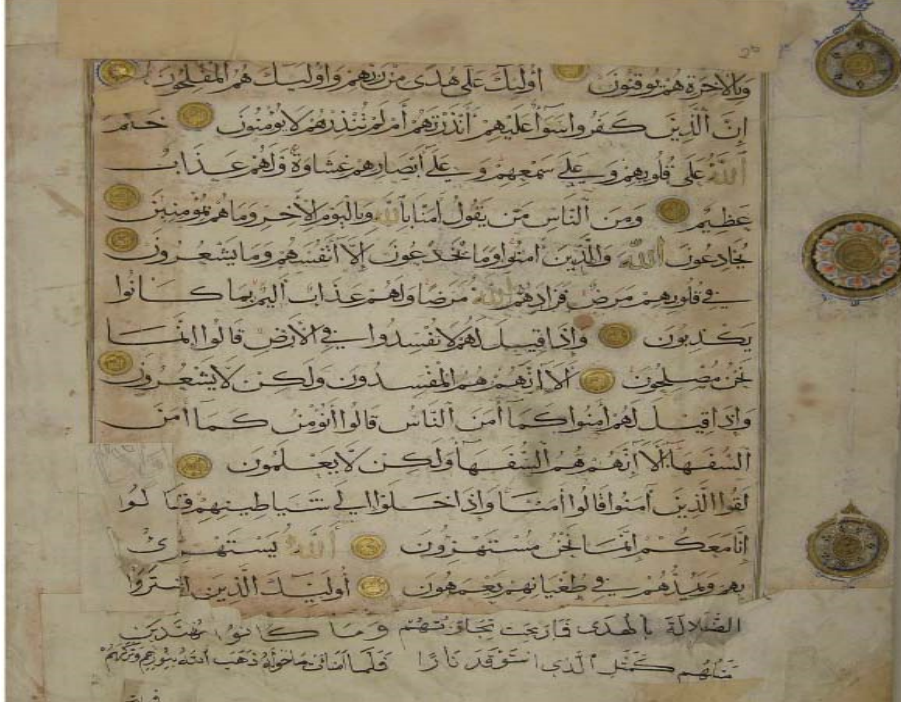
Yazma eserlerin üretilmesi, birbirini tamamlayan bir süreçtir. Bu süreç kabaca müsveddesi(leri)nin yazılması, tebyiz edilmesi, tezhip (süslenme) ve ciltleme süreçlerini kapsamaktadır. Bunlar arasında ön plana çıkan ve eserin "tek" olma özelliğini çoğu zaman yansıtabilecek tezhip, eserin ne amaçla, kimin için ve kim tarafından hazırlandığı, eserin türü, dönemi gibi başlıca unsurlara göre değerlendirilmelidir. Söz konusu bezemeler yazma eserlerin zahriye, serlevha, sayfa kenarları, metin bölümü, hatime, ketebe kaydı gibi bölümlerinde bulunabilmektedir (Odabaş ve Odabaş, 2008, 548-551). Farklı nitelik ve üsluplarda tezhibi olan eserler ilgili terminoloji de kullanılarak; yer aldığı yapraklar belirtilerek, notlar alanında sıralamada ilk olarak kaydedilmelidir. Sayfaların belirtilmesindeki amaç; aynı süslemelerin eserin diğer sayfalarında olmaması, tezhibin eserin farklı bölümlerinde olma, değişmiş olma durumu ve daha sonradan tezhipli yaprakların kaybolma/çalınma ihtimalinin ortadan kaldırılması ya da tespitine imkan tanınmasıdır. Bu nedenle, tezhipli bölümlerin eser içindeki sırasına (yaprak sırası/numarası) göre ifade edilmesi oldukça önemlidir. Aşağıdaki örneklerde farklı tezhip özelliklerine sahip yazma eserlere ilişkin 500 (a) Genel Notlar alanına eklenmesi gereken nitelermeler şu şekilde incelenebilir.

Resim-4

Resim-5

Resim – 6

Resim-4'teki tezhip "94b ve 95a varaklarında altın yıldız - mavi zeminli, mavi - yeşil münhani/hatayi motifli, tuğ işlemeli mihrabiyeli, unvan bölümü açık mavi zeminli, bordo çiçek desenli, altın yıldız bordür ve kırmızı - siyah cedvelle çevrili 2 serlevha vardır." şeklinde, Resim-5'de ise "36b varağında haki - mavi zeminli, farklı renklerde çehar berg hatayi (çiçek) ve dal motifli, tuğ işlemeli kırmızı çiçek desenli bordürlü mihrabiyeli, unvan bölümü mor desenli bordürle çevrili yazı alanı ince ve kalın haki bordürlü, sayfa kenarında mavi zeminli dal motifli ve tuğ işlemeli mihrabiyeli, turuncu - açık yeşil desenli bordürlü birer serlevha, diğer sayfalarda ince - kalın haki bordür ve siyah cedvel vardır" şeklinde nitelenebilir. Tüm sayfada yer alan renkli ve yıldızlı tezhip örneklerinde "...tamamı mülevven ve müzehhep nefis bir serlevha..." ifadeleri de kullanılabilir.

Sayfalarda durak, kübrâ - suğrâ (büyük/küçük) harf kullanımı, kelime zemini bezemeleri, güller vb. tezhip özellikleri de varsa bunlar da şekilleri ile beraber fiziksel özellikleri ile nitelendirilmelidir. Örneğin duraklar için, şeşhane, geometrik, damla şekilli altın yıldızlı vb. ifadeleri kullanılmalıdır. Eğer eser bir Kur'an-ı Kerim ise sayfalarında yer alan aşer,

hizib, secde ve/veya cüz güllerinin şekilleri, süslemede kullanılan motifler ve renkleri belirtilerek bu bölüme kaydedilmelidir. Örneğin; “...eserin durakları altın yıldızlıdır ve sayfalarında mavi zeminli madalyon ve damla şekilli içleri hatayi motiflerle bezenmiş cüz gülleri vardır”. Eserin hatime ve ketebe/istinsâh kayıtlarının olduğu eserin son sayfalarında da sık sık tezhibe rastlanmaktadır (Bkz. Resim-6).

Resim-7

Resim-8

Resim-9

Resim-7’de serlevhası ile aynı bezeme özelliklerine sahip bir istinsâh/ketebe kaydı yer almaktadır. Bu kayıt “...24b varağındaki hatime haki zeminli, mavi - kırmızı barok/rokoko stili gül, pembe - sarı dal ve yaprak desenleriyle bezenmiştir.” şeklinde kaydedilebilir. Resim-9’daki tezhip özelliği ise “...32a varağındaki sebab-i tahrir bölümü altın yaldız - mavi zeminli, satır araları altın yaldız bulut desenli bezemeli yarı üsluplaştırılmış kırmızı - açık yeşil çiçek motiflidir” şeklinde düzenlenebilir.

Sanatsal özelliklerden bir diğeri minyatürdür. Yazma esere sanatsal anlamda önemli değer katan bu resimleme tekniği, tezhipte olduğu gibi eserin ne amaçla ve kimin için hazırlandığı ile yakından ilgilidir. Eser içinde yer alan minyatürler, tezhip için de geçerli olan nedenlerle, ilgili kaydın notlar alanına sayfa sırası/numarası, fiziksel durumu ve çok belirgin özellikleri, minyatürde anlatına konu/olay belirtilerek kaydedilmelidir. Minyatüre ilişkin bilgi; “Eserin 3b, 4a varaklarında alt bölümlerinde küçük yarıktıklar olan, 9a, 23b ve 33a varaklarında ise küçük nem lekeli minyatürler vardır.”, “Eserin 13a-b, 20a-b, 45b ve 55b varaklarında minyatürler vardır.” şeklinde kaydedilebilir. Bu şekilde yapılan nitelirmede hem eserin restorasyonunda söz konusu sayfalara uygulanacak işleme karar vermede hem de çalınma/kaybolma gibi durumlarda kontrol olanağı sağlanabilecektir.

Yazma eserlere sanatsal açıdan katkı yapmış hattat, müzehhip, mücellit vb. sorumlular, 245 (c) ve 700 alanlarında nitelendikleri için bu bölümde yer verilmemiştir.

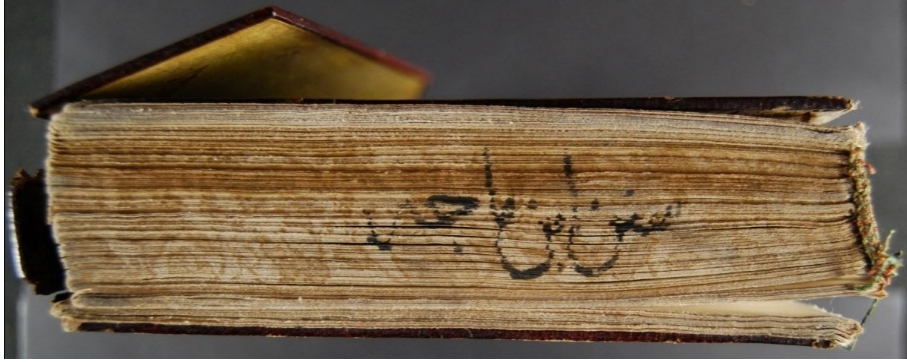
b. Fiziksel özellikler: Yazma eserlerin fiziksel özellikleri *kâğıt, filigran, mürekkep ve kondisyon (dış görünüş)* bileşenlerinden oluşmaktadır. Fiziksel özellikler, genel anlamda eserin dönemi, saklanma/korunma koşulları, uygulanabilecek restorasyon, konservasyon ve prezervasyon yöntemlerinin belirlenmesinde, yazma eser uzmanları, konservatör ve restoratörlere önemli ipuçları verebilecek bilgileri içerebilmektedir. Fiziksel özelliklerin ilk dikkate alınması gereken bileşeni kâğıttır. Yazma eserin temelini, kaydedildiği ortamı ifade eden kâğıt, yazma eserin hangi dönem telif, istinsâh veya tercüme edildiğinin anlaşılmasında, üretim yerinin ve döneminin tahmin edilmesinde, hangi yollarla ülkeye geldiğinin öğrenilmesinde ve ne tür bir korumaya tabi tutulabileceği hakkında önemli bilgiler verebilmektedir.⁶ Ancak bu bilgilerin bir bölümü için sadece kâğıdın görüntüsü veya yapısı yeterli olmayabilir. Bunun için dilimizde suyolu⁷ veya kâğıt damgası olarak kullanılan filigran (watermark) bilgisine de gereksinim duyulabilir, böylelikle yazma eserin yazılma/çoğaltılma dönemi ile ilgili daha kesin/net bir tarihleme yapılabilir. Suyolu kullanımı yazma eser katalogcuları ve uzmanları için daha çok Batı'da üretilmiş kâğıtlar için geçerli bir ipucudur. Örneğin; Anadolu'ya kâğıt XVI. yüzyıla kadar Doğu'dan, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıl sonralına kadar da Batı'dan ithal edilerek getirilmiştir (Ünver, 1962: 739-741; Aktan, 1988: 227-228, Rukancı, 2012: 191-193, Odabaş, 2011, 153). Osmanlı dönemi yazma eserleri için kâğıt bilgisi vermek gerektiğinde, XIV. yüzyıla kadar Doğu'dan -özellikle İran- ithal edilen kâğıtlarda filigran yer almadığının bilinmesi gerekir. Bu nedenle yazmanın döneminin belirlenmesinde geriye kalan sadece kâğıdın sahip olduğu doku, renk, ölçüler ve dayanıklılık özellikleridir ki bunlar da ancak yaklaşık veya aralıklı tarihlerin verilmesini sağlar. Bunlar arasında dönem belirlemede kullanılacak en güvenilir unsur/veri ölçülerdir.⁸ Yazma eserin üretim tarihi yaklaşık -yüzyıl olarak- kâğıdın

⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz; A. Süheyl Ünver, "XV. nci Yüzyılda Türkiye'de Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları" *Belleten*, (104): 739-762, 1962; Osman Ersoy, "Bursa'da Kağıt Fabrikası Meselesi (XV.-XVI. Yüzyıl)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 22 (1-2): 101-115, 1963; Osman Ersoy, *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Kağıt*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1963; Osman Ersoy, "Filigranların Tarih Araştırmalarındaki Rolü", *VII. Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970, Ankara Bildirileri II. Cilt* içinde (987-993). Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1973; Elif Saraç, "Kağıdın Gizli Kimliği: Filigran". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1 (1): 323-330, 2012; Orhan Bilgin, "Yazma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 43 (369-373). İstanbul: TDV Yayınları. <http://www.tdvislamansiklopedisi.org/dia/pdf/c43/c430211.pdf>

⁷ Bazı kâğıtların dokusunda bulunan, ışığa tutulduğunda görülebilen çizgi, resim ve yazı.

⁸ Bkz. Joseph Ritter von Karabacek, *Das Arabischen Papier: Eine Historisch - Antiquarische Untersuchung*, Wien, Verlag der Kaiserl. - König. Hoff. und Staatsdruckerei, 1887.

boyutlarından doku ve rengin de yardımıyla belirlenebilir. Filigranlı kâğıtlar için ise katalogcu ve yazma eser uzmanlarının bilmesi gereken en önemli ipucu ise eğer eserin kâğıdında filigran yer alıyorsa bu eser en erken 1282 yılında üretilmiş olabilir, çünkü filigran ilk kez bu yıl kâğıtlara eklenmiştir (Briquet, 1907: 10).

Resim - 10

Resim-11

Resim-12

Resim-11'deki yazma eserin kâğıdına ilişkin niteleme; “*Nohudi - açık sarı renkli, filigransız kâğıt*”, Resim-12'de “*Krem - beyaz renkli, filigransız kâğıt*” şeklinde yapılabilir. Eğer yazma eser bölüm bölüm farklı renkte kâğıtlara yazılmışsa sayfa aralıkları belirtilerek, eser belirli bir düzen yok ise aralık belirtilmeden sadece renkler kaydedilerek niteleme yapılabilir örneğin; “*1a-23b arası krem, 25a-30b arası beyaz, 32a-44b arası yeşil renkli filigransız kâğıt*”, “*Nohudi, bej, yeşil ve pembe renkli filigransız kâğıt*”. Kâğıt üzerinde filigranlar belirlenebiliyorsa, renk bilgisinden sonra filigranın⁹ türü nitelemeye eklenmelidir. Eğer kâğıtlar üzerindeki filigran

⁹ www.yazmalar.gov.tr adresindeki tarama ara yüzünden notlar bölümüne “filigranlı” anahtar kelimesi girilerek yapılan taramada filigran bilgisi eklenmiş 328 kaydın olduğu belirlenmiştir. Bu bilgilerin bazılarının cilt üzerinde yer alan filigran/kabartmalara yönelik olduğu bazılarında ise sadece “filigranlı” ibaresinin kullanıldığı anlaşılmıştır. Filigranlı kâğıt kullanılan yazma eserlerde filigran olarak yoğunlukla tek-birleşik harf, çapa (çıpa), taç, arma, marka, üzüm salkımı, üç ay ve avize figürlerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak özellikle marka, harf ve arma şekillerinde ne tür oldukları ile ilgili açıklama yapılmamıştır. Örneğin; 06 Mil Yz A 1339 no'lu ‘Abdullah b. Muhammed el-Kütahyevî tarafından telif edilen *Ferâidu'l-Fünûn* adlı eserin çeşitli ciltlerinde aslan filigranı kullanılmıştır. Briquet'nin eserinde aslan figürünün kâğıtlarda 4 farklı biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu figürler ilgili eserin 10469-10588 numaraları arasındadır. İlk aslan figürü (tek aslan) 1316'de Siena'da üretilen kâğıtlarda kullanılmıştır. Bkz. Charles-Moise Briquet, *Les Filigranes, Dictionnaire Historique des Marques du Papier des leur Apparition vers 1282-1600* Vol.3 L-O, Geneve, 1907, pp. 536-543 ve eserin cilt sonundaki 10476-10588 arasındaki figürler.

yazmanın ilerleyen bölümlerinde başlıyorsa filigranlı bölümün başladığı - bittiği sayfa aralıkları da nitelemeye “*Saman sarısı renkli, birleşik harf (N.C.H) / arma filigranlı kâğıt*”, “*Krem renkli, 24-64. yapraklar arası çapa filigranlı kâğıt*” şeklinde eklenmelidir.

Kâğıt özelliklerine bu bilgilerin yanı sıra eğer belirlenebiliyorsa türü / özelliği de eklenebilir; “*Saman sarısı renkli, aharlı / saykallı, âbâdî / Bağdâdî, birleşik harf (N.C.H) / arma filigranlı kâğıt*”.

Kâğıt ile ilgili bu bilgilerden sonra depolama, çok nadir de olsa sınıflama (tasnif) için önemli bir veri olan kâğıt ve yazı alanı boyutları (ebad) eklenmelidir. Kâğıdın boyutları, kâğıdın en ve boyundan oluşan ölçüler ile yazı/metin alanı olarak 2 farklı alan biçiminde ve milimetre cinsinden ilgili bölüme eklenmelidir. “*Saman sarısı renkli, aharlı / saykallı, âbâdî / Bağdâdî, birleşik harf (N.C.H) / arma filigranlı kâğıt, 320x180 (240x135)*”.

Resim-13

Resim-14

Yazma eserlerde fiziksel özelliklerin bir diğeri mürekkeptir. Mürekkep yazma eserlerin nitelendirilmesinde önemli bir yere sahiptir ve kullanılan renkler o yazma eserin üretilme döneminin belirlenmesinde ipucu verebilir. Bu da kâğıt ve filigranda olduğu gibi yazma eserin orijinalliği konusunda, nüsha karşılaştırılmalarında ciddi bir veri kaynağı olarak kullanılabilir. Doğu yazmalarında büyük oranda *siyah* mürekkebin tercih edildiği bilinmektedir. Siyah mürekkeple birlikte en çok kullanılan renk kırmızıdır, özellikle mushaf-ı şeriflerde sûre başlıkları, cüz, hizb, aşr, nısf, secde vb. kelimeleri, secavendler; diğere yazma eserlerde bölüm başlıkları (fasıl, bab, kısım, kitab), keşideler, duraklar kırmızı mürekkep ile yazılıp, işaretlenmiştir. Kullanılan diğere renkler ise yeşil, mavi ve beyaz (üstübeç) dır. Beyaz mürekkep özellikle XIX. yüzyılda istinsâh edilmiş mushaf-ı şeriflerde, sûre başlıklarında, tezhipli yazmalarda ve bölüm başlıklarında kullanılmıştır. Resim-13'teki mürekkep özelliği; “*Siyah ve kırmızıdır.*” şeklinde basit bir biçimde verilebilir. Resim-14'te “*Siyahtır; bablar (bölüm başlıkları) kırmızıdır.*” şeklinde nitelendirilebilir. Eğer yazma eser bir mushaf-ı şerif ise ve yukarıda açıklanan bölümleri içeriyorsa “*Siyahtır; sûre başlıkları, cüz numaraları, hizb, aşr, nısf, secde kelimeleri, duraklar ve secavendler kırmızıdır*” veya “*Siyahtır, sûre başlıkları üstübeç*¹⁰ (beyaz), secavendler kırmızıdır” biçiminde kaydedilebilir.

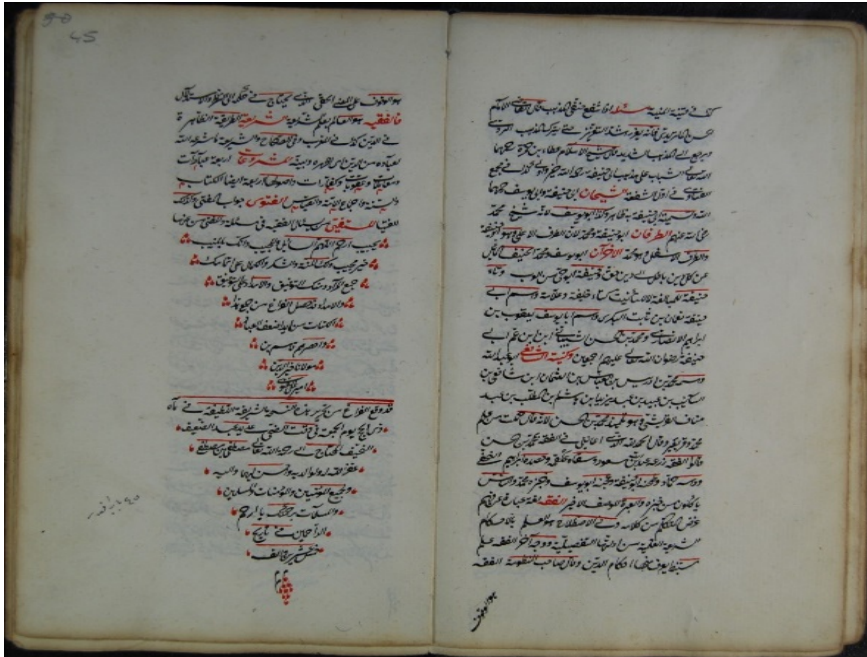
¹⁰ Aslen kurşun karbonat olan bir pigmenttir.

Fiziksel özellikler bölümünün diğer elemanı, eserin fiziksel görünümü “kondisyonu”dur. Kondisyon, yazma eseri meydana getiren cilt, kâğıt/sayfalar ve mürekkebin durumunu, görünümünü belirtmek üzere kullanılmaktadır. Kondisyonun yazma eserlerin nitelenmesinde kullanılmasının büyük önemi vardır. Bilindiği gibi yazma eserler uzun süreler saklanmak ve hizmete sunulmak üzere çeşitli özelliklerdeki mekânlarda tutulmuşlardır. Bu saklama süresinde kimyasal, biyolojik ve fiziksel tahribata maruz kalmış, kısmen afetlerden zarar görmüş ve/veya uygun olmayan saklama/depolama koşulları nedeniyle bütünlükleri bozulmuştur. Bu nedenlerle zarar görmüş yazma eserlerin nitelenmesinde kullanıma sunulması esnasında eserin ciddi derecede zarar görmesini engellemek, dermenin fiziksel yapısı hakkında envanter çıkarmak, restorasyona tabi tutulacak eserleri, eserlerin hangi bölümlerinin zarar gördüğünü ve bu eserlerin hangi bölümlerinin restorasyona tabi tutulacağını belirlemek için kondisyon durumunun bilgilendirici ve bütünlük içerisinde belirli bir sıra izlenerek girilmelidir. Bu sıra; cilt (kapaklar / deffeler-sertab-mikleb-şiraze-sırt-şömiz / cilbend / cilt kutusu / mahfaza-müşir), zahriye, dibace/serlevha, metin bölümü (derkenar-şukkalar) ve hatime bölüme şeklinde olmalıdır. Resim-10’daki yazma eserin cildine yönelik kondisyon bilgisi, “*Eserin, cilt kapakları yıpranmış, sertab ve miklebi kopmak üzere, sırtı dağılmış ve şirazesini dağılmak üzeredir*”, “*Eserin cilt kapakları üzerinde boya izleri ve yırtılmalar vardır, deffelerindeki kâğıt kaplamalar sökülmüş, miklebi düşmüştür*” biçiminde verilebilir. Eğer cildin kapakları, sertabı veya miklebi yoksa “*Eserin cilt kapaklarından biri ve miklebi düşmüştür*” şeklinde ifadeler kullanılmalıdır.

Resim-11’de yazma eser nem nedeniyle zarar görmüş ve metin bölümünde deformasyonlar olmuştur. Buna göre; “*Eserin cilt kapaklarından biri ve miklebi düşmüştür, eser sırt, alt ve üst bölümlerden ciddi derecede nem almıştır, nem alan kısımlarda metin okunmaz durumdadır, metnin bazı bölümleri sonradan tamamlanmıştır, yer yer renk değişimleri ve kararmalar görülmektedir.*” ifadeleri ile eserin kondisyonu açıklanmalıdır. Resim-12’deki eserde farklı hasarlar görülmektedir. Bu hasarlar, “*Eser baştan ve sondan eksiktir, eserin yaprakları alt ve sırt bölümlerinden ciddi derecede nem almış, yaprakların alt ve yan bölümleri kopmuş ve parçalanmıştır, bazıları sırttan kopmuş bazıları birbirine yapışmıştır, nem nedeniyle metinde mürekkep dağılmaları olmuştur, yer yer kararma ve küf lekeleri görülmektedir, bazı sayfa aralarındaki şukkalar kopmuştur, eserin acilen restorasyona gereksinimi vardır.*”, “*Eserin cilbendi/mahfazası yırtılmıştır.*” biçiminde verilebilir. Kondisyonu kötü durumda olan eserler için verilen örneklerin yanı sıra fiziksel görünümü/genel görünümü/kondisyonu iyi durumda olan eserler için de “*Eserin kondisyonu/genel görünümü iyi durumdadır*” biçiminde kısa bir tanımlama yapmak gerekmektedir. Ayrıca kondisyon ve zaman zaman da içerik yönünden bir sakınca söz konusu ise

notlar alanına erişim sınırlaması notu da eklenerek eserin fiziki ve içeriği ile ilgili olarak neden kullanıma açık olmadığı notlar alanında belirtilebilir. “Eserin fiziksel durumu/kondisyonu çok kötü olduğu için kullanıma açık değildir.”, “Eser içerdiği konular nedeniyle kullanıma açık değildir”.

c. İçerik özellikleri: Yazma eserler sanatsal ve fiziksel özellikleri bakımından estetik ve sanat değeri taşımalarının yanı sıra işledikleri konu, konunun ele alınışı, eleştirel bakış açıları, kullanılan bilimsel/sanatsal/edebi yöntem ve ilgili alana yaptıkları katkılar ile bilimsel/akademik değerleri vardır. Bunun yanı sıra eserlerin kim için hazırlandığı, kime ait oldukları, kim tarafından kontrol edildiği, ne amaçla üretildikleri, benzer içerikteki/fiziksel özelliklerdeki diğer eserlerden hangi yönleri ile ayrıldıkları, diğer eserlerle olan ilişkileri yazma eserlerin kataloglanmasında dikkat edilmesi gereken diğer noktalar. Yazma eserlerin içerikleri ile ilgili notlar bölümünde yer alması gereken özelliklerine ilişkin bileşenler, *kayıt bilgileri, yazmanın başlangıç ve bitiş satırları, nüsha bilgisi, rakabe kaydı, atıf-özet bilgileri ve dil notundan oluşmaktadır.*

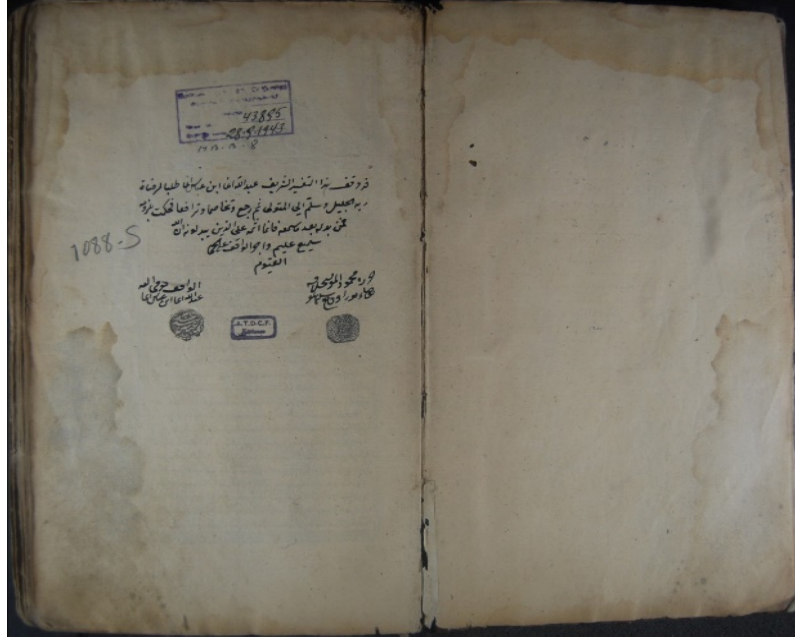

Resim-15

Resim-16

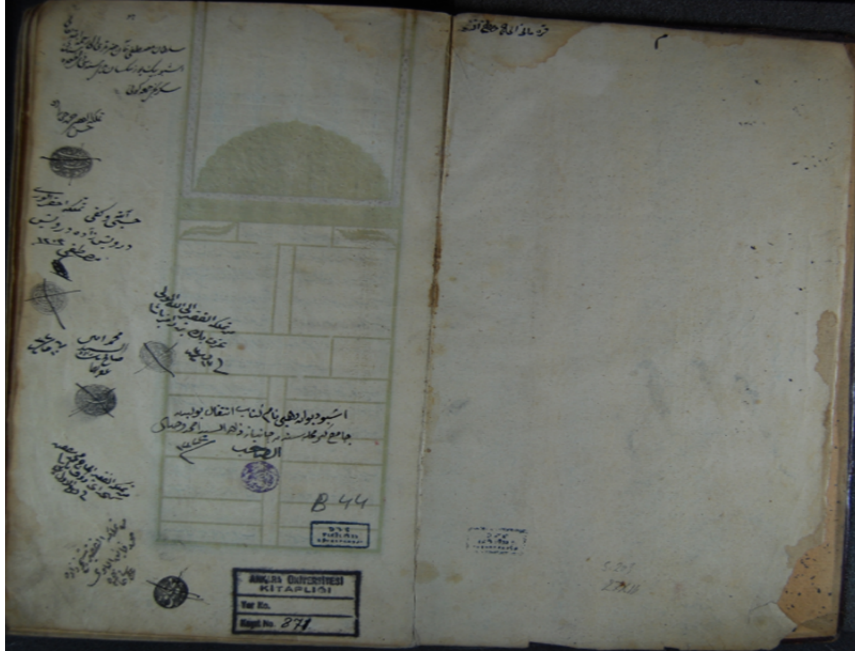
Kayıt bilgileri; münâvele, mukâbele, kırâ'at, sema', istinsâh/ferağ/ketebe, fevâ'id yazma eserin üretildiği dönem-kişi, aidiyet/sahibiyet/mülkiyet bilgileri ve süreci, doğruluğu/sahihliği, yönlendirme/bilgilendirme yapma özellikleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedirler. Bu kayıtlardan ketebe/istinsâh/ferağ, temellük (mülkiyet) ve vakıf kayıtları yazma eserlerde diğerlerine göre daha kolay bulunabilir ve anlaşılabilir. Ketebe/istinsâh/ferağ kaydı genellikle eserin bittiği bölümde (hatime) bölümünden sonra yer alır; yazar/müstensih adı, eser adı, telif/istinsâh tarihi, telif/istinsâh edildiği yer ve dua bölümlerinden meydana gelir. Ketebe/istinsâh/ferağ kaydı yazma eserin temel niteleme alanları ile ilgili bilgileri içerdiğinden veya ipuçları verdiğinden birinci derecede önemlidir ve notlar alanına sayfası belirtilerek, Resim-15'te "Eserin 45a varağında istinsâh ve ketebe kaydı vardır" ve Resim-16'de "Eserin 125a varağında ferağ kaydı vardır" şeklinde kaydedilmelidir.

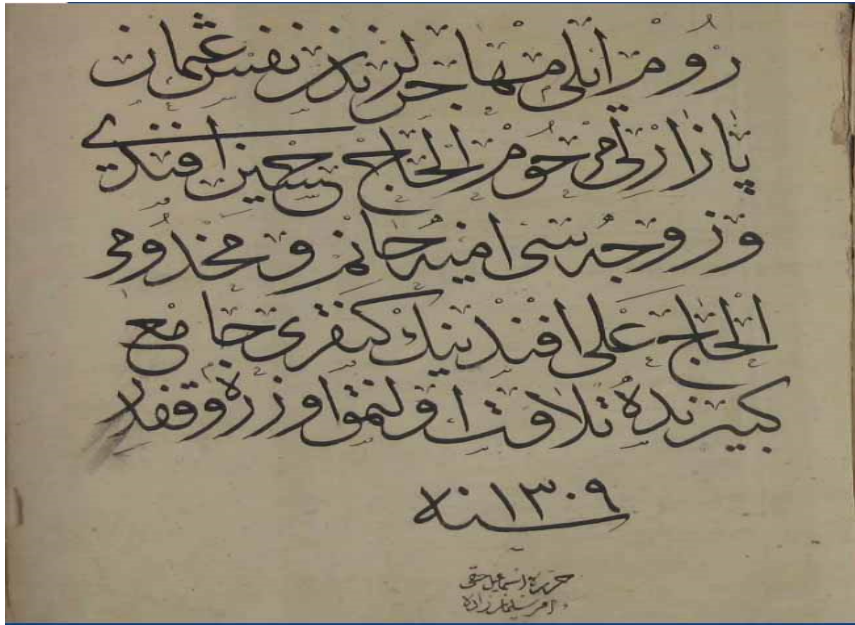
Resim-17

Resim-18

Resim-19

Resim-20

Yazma eserin bibliyografik bilgilerinin elde edildiği bu kayıtların yanı sıra eserin kime ait olduğu, nasıl el değiştirdiği ve nasıl elde edildiği ile ilgili bilgiler de yazma eserler hakkında önemli bilgiler verebilmektedir. Bu kayıtlar genellikle eserin zahrîye bölümünde, kimi zaman da belirli bir sıra izleyerek sayfalarında yer alan, temellük ve vakıf kayıtlarıdır. Temellük kaydı eserin aidiyetini bildiren bilgiler içermekte ve bir eserde birden fazla temellük kaydı yer alabilmektedir. Vakıf kaydı, eserin belirli bir amaç için bir kişi veya kuruma “vakfedildiğini” belirten kayıttır. Bu kayıtlar da eserin geçmişini ile ilgili önemli bilgiler içerebileceğinden kayıt bilgileri olarak notlar bölümüne kaydedilmelidir. Bu bilgiler, Resim-17’de “*Eserin zahriyesinde ‘Abdullah Ağa ibn ‘Abbas Ağa’ya ait bir vakıf kaydı ve mühür yer almaktadır.*” Resim-18’de “*Eserin 2a varağında Rüstem Paşa Camii müezzini Süleyman b. Ahmed’e ait bir temellük kaydı vardır.*” Resim-19’da “*Eserin zahriyesinde Sultan Mustafa’ya [III.] ait 1187 [1774] tarihli, Hasan’a ait tarihsiz, Dervişzade Derviş Mustafa’ya ait 1203 [1789] tarihli, Mehmed Emin es-Seyyid Salihbeyzade’ye ait 10 Cemaziyülevvel 1232 [27 Nisan 1817] tarihli, İzzet Bey b. Ramiz Paşa’ya ait 17 Ramazan 1243 [2 Nisan 1828] tarihli, el-Hac Mehmed Ramazan’a ait Rebiülevvel 1247 [Ağustos 1831] tarihli, Şeyhzade Mehmed Faik’e ait Cemaziyülevvel 1255 [Ağustos 1839] tarihli ve Cami-i Kebir Mahallesi’nden Canbazzade es-Seyyid Ahmed’e ait 1322 [1905] tarihli temellük kayıtları vardır*” ve Resim-20’de “*Rumeli muhacirlerinden nefsi-i Osmanpazarlı merhum el-Hac Hüseyin Efendi ve zevcesi Emine Hanım ve mahdumu el-Hac Ali Efendi’nin bu Kur’an-ı Kerim’i Keng(k)urı Cami-i Kebir’inde tilavet olunmak üzere vakfettiğine dair 1309 [1891-92] tarihli bir vakıf kaydı vardır.*” şeklinde kaydedilmelidir.

Ketebe / ferağ /istinsâh, temellük ve vakıf kayıtlarının yanı sıra yazma eserlerde yer alan münâvele, mukâbele, sema’, fevâ’id ve tevellüd kayıtları da yukarıdaki örneklerde uygulanan kurallar doğrultusunda notlar alanında oluşturulacak kayıt bilgileri bölümüne eklenmelidir.

Yazma eserlerde içerik ile ilgili bir diğer özellik yazma eserin başlangıç ve bitiş satırlarıdır. Yazmaların bu bölümleri bir müellifin veya müstensihnin ortaya koyduğu eserlerin karşılaştırmasını yaparak, üretildiği döneme ilişkin bibliyografik veriler veya ipuçları elde edilmesi amacıyla kullanılabilir. Ancak zaman içerisinde yazma eserler kullanım alanları ve yoğunluğuna göre farklı tarihlerde farklı yazı malzemeleri ile istinsâh edilmişlerdir. İstinsah sürecinde metne büyük oranda sadık kalındığı gibi eklemeler, çıkarmalar, düzeltmeler ve güncellemeler de görülmektedir. Ayrıca kullanılan kâğıt, yazı türü, süsleme unsurları (tezhip) da metnin fiziksel görüntüsünün değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenle yazma

eserlerin metin kontrolü için başlama ve bitiş satırlarının kontrol edilmesi ve kataloglama esnasında kaydedilmesi gerekmektedir. Bu bölümlerin kaydedilmesindeki bir diğer amaç eserin sayfalarının çalınmasının engellenmesi, doğal yollardan kaybolursa da eserin tanınmasına kolaylık sağlamasıdır. Yazma eserin başlangıç satırları; besmele ifadesi Arapça harflerle *bism.* kısaltması ile yazıldıktan sonra hamdele ve salve'nin bitiminde bundan sonra anlamındaki *emmâ ba'du, ve ba'du* ifadelerinin ardından yazma eser hangi dil ile yazılmışsa eserin ilk birkaç satırı aynen kaydedilir ve üç nokta ile (...) bitirilir. Bitiş satırları ise; yazma eserde metin kısmının sona erdiği yani ferağ kaydının başlangıcından önceki birkaç satır yazma eserin alfabetinde aynen kaydedilir. Ayrıca ferağ kaydının ilk satırı atlanarak müstensih adı, istinsâh tarihi, istinsâh yeri ile son satır kaydedilir. Son birkaç satır yazılmadan önce satır başına üç nokta (...) koyulur. Müellif son satırlarını yazmadan önce genellikle *ahîre* ifadesini kullanmaktadır. Yazma eserin tamamlanmış bir eser olup olmadığı ya da incelediğimiz eserin *tam* olup olmadığı bilinmesi açısından bu kayıt önem taşımaktadır. Yazma eserin başında olduğu gibi yazma eserin son satırları da eksiksiz ve okunaklı olarak kaydedilmelidir. Eser baştan, sondan veya her iki bölümden de eksik ise kondisyon alanı ile bağlantılı olarak eserin başladığı ve bittiği sayfalardan başlanarak bu bölümler ilgili not alanına kaydedilmelidir.

İçerik bilgilerinden bir diğeri nüsha bilgisidir. Yazma eserler farklı zamanlarda ve çoğu kez farklı kişiler tarafından yazıldığı /çoğaltıldığı için bazen bilerek yapılan atlamalar veya ilavelerden, bazen de dikkatsizlik nedeniyle yapılan yanlışlıklardan dolayı nüshalar arasında farklılıklar meydana gelmektedir. Yazma eserlerin nüshaları arasındaki farklar ve yanlışlıklar çoğunlukla müstensihlerin eserin yazıldığı bilim dalına ya da eserin yazıldığı dile ilişkin bilgi ve birikimlerinin yetersiz oluşundan kaynaklanmaktadır. Nitekim yazma eserlerin istinsâhı, önceleri uzman kişiler tarafından yapılırken bu iş daha sonra istinsâhı meslek edinen kişiler - müstensihler- tarafından yapılmaya başlanmıştır. Müstensihler arasında zamanla bilimsel seviye farkının olumsuz yönde artması, yazma eser nüshalarına yazım ve imla yanlışları olarak yansımıştır. Bir yazma eserin birkaç nüshası aynı müstensih tarafından istinsâh edilmiş olsa bile nüshalar arasında farklılıklar meydana gelmektedir. Müstensihler farklılaştığında bu nüshalar arasındaki farklar da artış göstermektedir (Mollaibrahimoğlu, 2007: 161-62). Dolayısıyla yazma eserler üzerinde yapılan çalışmalarda doğru sonuçlar elde edebilmek için yararlanılan nüshanın seçilmesinde ve incelenmesinde eserin nüsha özelliği dikkate alınmalıdır. Bütün yazma eserlerin *müellif nüshası* ya da *müellif hattı* denilen yazarın kendi el yazısı ile yazdığı veya yazarın söyleyerek başkasına yazdırdığı orijinal nüshası her

zaman mevcut değildir. Yazma esere ilişkin nüsha bilgisinin belirlenmesinde eserin kim tarafından üretildiği -müellifi, istinsâhı ve mütercimi- ne zaman üretildiği, nerede üretildiği, ne şekilde üretildiği, kimin için üretildiği ile ilgili bilgilere eser üzerinde varsa müellif/müstensih/mütercim veya başka sorumluların veya katkıda bulunanların isimleri, telif/istinsâh/tercüme tarihlerinin yer aldığı keetebe/ferağ/istinsâh kayıtları, eserin kontrol edilip, temize çekildiği bilgilerinin yer aldığı münâvele, mukâbele, sema' kayıtları bölümlerinden elde edilebilir. Bu bilgilerden elde edilen nüsha bilgisi;

- nüshanın orijinalliği / müellif hattı olup olmadığı,
- bilinen tek nüsha,
- müellif hatlı, mukâbele, münâvele veya sema' kayıtlı en eski nüsha,
- müellif hattı nüshadan mı istinsâh edildiği,
- müellif hattı nüsha ile karşılaştırılmış mukabele kayıtlı nüsha,
- telifine yakın istinsâh edilip edilmediği,
- müellifi hayattayken mi istinsâh edildiği,
- diğer nüshalara göre tam ve sanatsal değerler taşıyıp taşımadığı,
- eserin bir kişiye ithafı veya hediye olarak mı hazırlandığı

gibi içerik bilgileri, “*Eser müellif hatlı bilinen tek nüshadır*”, “*Eser müellif nüshasıdır*”, “*Eser müellif hayattayken istinsâh edilmiş tam nüshadır*”, “*Eser müellif hatlı ve Sultan III. Ahmed’e ithafı olarak hazırlanmış nüshadır*” şeklinde notlar alanına nüsha bilgisi olarak kaydedilmelidir.

Rakabe/takip kaydı, yazma eserlerde fiziksel bütünlüğün kontrolü için kullanılacak bir içerik özelliği olarak kabul edilebilir. Rakabe, *a* yaprağının sonuna *b* yaprağındaki ilk kelimenin yazılması ile sayfa takibinin kolay yapılmasını sağlamak amacıyla yazılması işlemidir. Bu uygulamada sol taraftaki sayfanın ilk harf veya kelimesi sağdaki sayfanın alt köşesine yazılır. Bu kayıt aynı zamanda “ayak, çoban, muşîr, pâyende, reddâde, muşâhide” diye de adlandırılmaktadır (Mollaibrahimoğlu, 2007: 45). Yazma eserin metninde sayfa ya da yaprak numaraları genellikle yer almaz bunun yerine rakabe /takip kelimeleri vardır. Rakabe kaydının var olup olmadığı notlar alanına “*Rakabe kaydı var / Rakabe kaydı yok*” şeklinde kaydedilmelidir.

İçerik ile ilgili notlar bölümünde yer alması gereken diğer alan alıntı/referans ve özet bilgileridir. Bu bilgilerin notlar alanına eklenmesinin nedenleri başında yazma eserlerin nüshalarında, eserlerin nitelenmesinde öncelikli olan sorumluluk bildirimini, eser adı, emeği geçenler yayın yeri ve yılı (telif-istinsâh-tercüme) gibi bilgilerin eksik olması ve/veya tam olarak

belirlenememesidir. Söz konusu eserlerle ilgili ülkemizde ve yurt dışında katalog, ansiklopedi, bibliyografya, biyografi, monograf, makale ve bildiri olarak birçok çalışma yapılmış, eser incelemeleri ve karşılaştırılmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde yazma eserlerin eksik bilgileri kimi zaman başka nüshalardan elde edilen bilgiler ile kesin, kimi zaman da yaklaşık olarak belirlenmiş olabilmektedir. Bu kaynaklar yukarıda bahsedilen nitelendirme alanlarının doldurulmasına yardımcı olarak daha sağlıklı bir kataloglama yapılmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca bu kaynaklar, ilgili yazma eser hakkında daha ayrıntılı bilgiler verebileceği gibi emin olunmayan bilgilerin katalogcu / yazma eser uzmanı tarafından değil ilgili kaynaklardan alınarak kayda eklendiğinin de anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Yazma eserlerle ilgili bu bilgiler, atıf/referans gösterilen bilgi kaynağının bibliyografik kimliğini belirlenecek bir standart sisteme göre açık biçimde verilerek notlar alanına eklenmesi gerekmektedir. Ancak birçok yazma eser kataloğunda eser ve kataloğu hazırlayanların isimlerinin kısaltılarak ve eserlerin yayın tarihlerinin belirtilmeden bu bilgilerin verildiği görülmektedir. Referans/alıntı bilgilerinin örneklerdeki gibi ilgili not alanlarına girilmesi faydalı olacaktır; “*DİA, (Diyanet İslam Ansiklopedisi) c. 2, s. 455, Keşfüzzünun - Keşf (Keşfu’z-Zünun an Esami’il-Kütüb ve’l-Fünun), 1986, c. II, s. 132*”, “*GAL (Geschichte der Arabischen Litteratur), 1901, s. 239.*”, “*GAS (Geschichte der Arabischen Schriftums), 1971, c.4, s. 18*”, “*Osmanlı Müellifleri, 1915, c.2, s. 58*”, “*TÜYATOK 10, 1985, s. 67*”, “*Hermann Ethé - Carl Edward Sachau, Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford, The Clarendon Press, 1889, ss. 89-90, Günay Kut, Supplementary Catalogue of Turkish Manuscripts in the Bodleian Library: With Reprint of the 1930 Catalogue by H. Ethé, Oxford, Oxford University Press, 2003, ss. 67-70.*”, “*Dorothea Duda, Islamische Handschriften II. Teil 2, Die Handschriften in türkischer Sprache. Wien, Verlag der Österreich Akademie der Wissenschaften, 2008, s. 147*”.

Özet bilgisi, yazma eserin sorumluları (müellif-müstensih-mütercim vb.) bölümleri, konusu, işlenişi, öne çıkan bilimsel, sanatsal ve edebi yönleri özellikleri ve diğer benzer eserler içerisindeki yeri gibi içeriğe ilişkin olarak katalogcu, araştırmacı ve akademisyenlerin hazırlamış olduğu veya danışma kaynaklarından esere ilişkin bu bölümlerin alınarak hazırlandığı not bölümüdür.

Notlar alanında içerik özelliklerine ilişkin olarak eklenebilecek diğer bir not alanı 546 dil notudur. Dil notu yazma eserin hangi dil veya dillerde, hangi alfabe ile yazılmış olduğunu, hangi dilden hangi dile/dillere çevrildiği ve var ise kullanılan özel işaretlerin belirtileceği not alanıdır. Bu alanda,

yazma eserin dilinin uluslararası/standart kod¹¹ olarak belirtildiği *041 Dil (Language)* alanındaki belirtilen kodun açıklaması ve yukarıda sıralanan bilgilerin ayrıntılar verilebilmektedir. Dil notu alanı, her ne kadar yazma eserin içeriği ile ilgilenen araştırmacılar için önemli olmasa da, eserin sanatsal özellikleri ile ilgilenen fakat diline hakim olmayan araştırmacılara yol gösterir nitelik taşıyabilir. Örneğin; 041 alanında *ara* (Arabic) kodu bulunan eserin, dil notu alanında “*Eser Arapça’dır.*”, 041 alanında *ara* (Arabic), *per* (Persian) kodları bulunan eserin dil notu alanında “*Eser Arapça ve Farsça’dır.*” ya da çeviri olduğu biliniyorsa/belirlenmişse “*Eser Arapça’dan Farsça’ya çevrilmiştir.*” notu/bilgisi yer almalıdır. Türkçe yazma eserlerde 041 alanında iki farklı kod kullanılabilir. Eser Türkçe ise *tur* (Turkish), Osmanlıca ise *ota* (Ottoman) kodu ile verilmeli ve bu kodun açıklaması dil notu alanında belirtilmelidir.

Sonuç

Yazma eserlerin niteleme işlemlerinin diğer kaynak türlerine göre daha uzun ve zahmetli olmasının ardında, taşıdıkları sanatsal ve kültürel değerlerin ön planda olduğu bir gerçektir. Ayrıca taşıdıkları sanatsal özellikler bağlamında bazılarının ciddi maddi değerleri de olduğu unutulmamalıdır. Her biri kendine has özelliğe sahip olan bu eserlerin bibliyografik denetiminin uluslararası standartlar (Machine Readable Cataloguing - MARC) çerçevesinde yapılabilmesi, bu kaynakların erişim, kullanım, korunma ve tanıtımına yönelik çalışmaları ve süreçleri de büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Bu amaçla ülkemizde ve yurt dışında yaklaşık 200 yıldır birçok katalog hazırlanmıştır. Ancak bu katalogların büyük bölümü yukarıda bahsedilen kütüphanecilik ve enformasyon bilimlerine ait kataloglama ve sınıflama standartlardan yoksun bir biçimde, birbirinden farklı yöntemlerle ve çoğu zaman aynı eseri birbirinden farklı şekillerde niteleyen şekilde hazırlanmıştır. Bu karışıklığın ortadan kaldırılması, eserlerimizin uluslararası platformda da görünür kılınması, yazma eserlerimize daha kolay erişilmesi, bibliyografik denetimlerinin daha sağlıklı yapılabilmesi ve güvenilir bir envanterin çıkarılabilmesi için bu uluslararası standartlara göre niteleme/kataloglama yapılması kaçınılmazdır.

Çalışmada bahsedilen ve üzerine yoğunlaşılacak niteleme alanlarından olan 500 (a) Genel Notlar alanı, yazma eserleri ön plana çıkaran sanatsal, fiziksel ve içerik, teknik özelliklerinin açıklanmasında kolaylıklar sağlayan ve yazma eser katalogcularının esere ilişkin daha serbest çalışabilecekleri temel bir niteleme alanıdır. 500 (a) Genel Notlar alanında yer 51 alt alanda yazma eserlere ilişkin geliştirilmiş veya adlandırılmış özel bir alt alan

¹¹ http://www.loc.gov/marc/languages/language_code.html

yoktur. Ancak Őu da unutulmamalıdır ki, yazma eserler de birer kitap formatındadır ve basılı kitaplara iliŐkin kullanılabilir her tűrlű not alt alanı yazma eserler için bu kitaplara ait özelliklere göre belirlenebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, yazma eserleri diğer kitaplardan ayıran sanatsal, fiziksel ve içerik özelliklerinin belirlenmesinde ve bunların ilgili niteleme alanlarına aktarılmasında ciddi bir ekip çalıŐmasına gereksinim olduğu gerçeğidir.

Notlar alanı yazma eserlerin daha ayrıntılı olarak tanımlanabilmesine yardımcı olacak alt alanları içermektedir. Bilindiđi gibi yazma eser nűshaları aynı műellife ait olsa dahi aralarında kâđıt tűrű/boyutu, yazı tűrű, sayfa sayısı, satır/sűtun sayısı gibi nedenlerle farklılıklar olmaktadır. Bu farklılıklar eserin teklifi veya nadirliđi ile ilgili birçok ipucu verebilecek niteliktedir. Ayrıca yazma eserlerin sahip oldukları bu özelliklere paralel olarak taŐıdıkları maddi/manevi deđer, bu eserlerin daha dikkatli ve ayrıntılı nitelenmelerine gerek olduđunu ortaya koymaktadır. Notlar alanına girilecek bilgilerin yukarıda açıklanan sanatsal, fiziksel ve içeriđe iliŐkin özellikler, belirli bir hiyerarŐik dűzen içinde kurgulanmalıdır. Bu Őekilde eserin tanımlanması daha sistematik ve birbirini bűtűnleyen bir yapı içerisinde olabilecektir. Notlar alanında yer alan ve yukarıda örneklerle açıklanmaya çalıŐılan alt alanlar birer kűltűrel miras ögesi olan yazma eserlere genel ve özel boyutta,

- uluslararası standartlar çerçevesinde 3. dűzey bir kataloglama ile daha gűvenilir bir bibliyografik denetim yapılabilmesine,
- daha gűvenilir, entegre, kolay bir envanter sistemi geliŐtirilebilmesine,
- basılı/elektronik kataloglar ile daha kolay ve etkin bir erişim sağlanmasına,
- sanatsal - cilt, tezhip ve minyatűr-, fiziksel ve içerik özelliklerinin daha ayrıntılı bir biçimde belirlenebilmesine,
- restorasyona gereksinimi olup olmadıđının ve hangi dűzey restorasyona gereksinimi olduđunun belirlenmesine,
- depolama koŐullarının belirlenmesine,
- kullanılan bezeme/sűsleme tekniklerinin/sanatlarının özelliklerinin ve yaygınlıklarının tespitine,
- műlkiyet/sahiplik durumlarının anlaŐılmasına,
- nadirlik/teklilik durumlarının belirlenmesine,
- nűsha karŐılaŐtırmalarının ve metin kritiklerinin kolaylaŐmasına,
- erişim sınırlılıklarının olup olmayacağına karar verilmesine,
- tercűme eserlerin belirlenmesine,

- telif/istinsah/tercüme tarihlerinin doğrulanmasında veya kesinleştirilmesine,
 - eserle ilgili diğer çalışmaların belirlenmesine ve kullanılmasına,
 - tamamının veya belirli bölümlerinin çalınmasının veya tahrif edilmesinin engellenmesine,
 - farklı özelliklere sahip olanların belirlenmesine,
 - maddi değerlerinin tayin edilmesine,
- yardımcı olabilecek ve rehberlik edebilecektir.

Kaynaklar

- AKTAN, Ali. “Osmanlı Vesikalarında Kullanılan Kağıt, Kalem, Mürekkep ve Namelerin Teçhizi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (8): 227-37, 1988.
- Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*. Hazl.: H. Sekine Karakaş, Fatih Rukancı ve Hakan Anameriç. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2009.
- BİLGİN, Orhan. “Yazma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c. 43. İstanbul: TDV Yayınları, 369-73, 2006.
- BRIQUET, Charles - Moïse. *Les Filigranes: Dictionnaire Historique des Marques de Papier des leur Apparition vers 1282 Jusqu'en 1600 Tome Premiere A-Ch*. Geneve: W. Küdnig und Fils, 1907.
- ERSOY, Osman. “Bursa’da Kağıt Fabrikası Meselesi (XV.-XVI. Yüzyıl)”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 22 (1-2): 101-15, 1963.
- ERSOY, Osman. *XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Kağıt*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1963.
- ERSOY, Osman. “Filigranların Tarih Araştırmalarındaki Rolü”, *VII. Türk Tarih Kongresi 25-29 Eylül 1970, Ankara Bildirileri II. Cilt*. Ankara: TTK, 1973, 987-93.
- KARABACEK, Joseph [Ritter von]. *Das Arabischen Papier: Eine Historisch - Antiquarische Untersuchung*. Wien: Verlag der Kaiserl. - König. Hoff. und Staatsdruckerei, 1887.
- “Manuscript”. *Online Dictionary of Library and Information Science*. Web: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_m.aspx. 25 Eylül 2015.
- MOLLAİBRAHİMOĞLU, Süleyman. *Yazma Eser Terminolojisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- ODABAŞ, Hüseyin. “Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma eser Kütüphaneciliği”. *Bilig* 56 (2011-K1ş): 143-162, 2011.

- ODABAŞ, Hüseyin ve Yonca ODABAŞ. “Osmanlı Yazma Eser ve Belgelerinin Sanatsal Özellikleri ve Türkiye’de Geliştirilen Katalog Sistemlerinde Nadir Eserlerin Sanatsal Özelliklerine İlişkin Yaşanan Niteleme Sorunları”. *Turkish Studies: International Periodicals for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3 (2, Spring): 545-573, 2008.
- SARAÇ, Elif. “Kâğıdın Gizli Kimliği: Filigran”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1 (1): 323-30, 2012.
- RUKANCI, Fatih. “Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme”. *Erdem* (63): 169-203, 2012.
- ÜNVER, A. Süheyl. “XV.nci Yüzyılda Türkiye’de Kullanılan Kağıtlar ve Su Damgaları”. *Bellekten*, (104): 739-62, 1962.

Yazma Eserlere Yönelik Hazırlanan 500 Genel Notlar Alanına İlişkin Verilerin Alındığı Yazma Eser Kataloğu Örnekleri ve Yazma Eser Kayıtlarının İncelendiği Kütüphanelerin Listesidir.

1. *A Descriptive Catalogue of the Arabic, Persian, and Turkish Manuscripts in the Library of Trinity College, Cambridge. By E. H. Palmer, with an Appendix, Containing a Catalogue of the Hebrew and Samaritan mss. in the Same Library.* (1870). Cambridge: Deighton and Co.
2. *A Descriptive List of the Arabic Manuscripts Acquired by the Trustees of the British Museum Since 1894.* (1912). Compiled by A. G. Ellis and Edward Edwards. London: British Museum.
3. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Kataloğu Üniversite A-B Koleksiyonları.* (2006). Hazl.: Derya Örs, Kemal Tuzcu ve Muhammet Hekimoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
4. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yazma Eserler Kataloğu (II/1) Mustafa Con A-B Koleksiyonları.* (2008). Hazl.: Derya Örs, Kemal Tuzcu ve Muhammet Hekimoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
5. *Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava.* (1961). Bratislava: Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften.
6. Blaškovič, Josef, Karel Petráček und Rudolf Veselý. (1961). *Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava. Bratislava: Univerzita Knížnica.* Brockelmann, Carl. (1908).
7. Blochet, Gabriel Joseph Edgard. (1900). *Catalogue de la Collection de Manuscrits Orientaux: Arabes, Persans et Turcs, Formée par Charles Schefer.* Paris: E. Leroux.
8. Blochet, Gabriel Joseph Edgard. (1926). *Catalogue des Manuscrits Turcs, I (Ancien fonds Turc, nr.1-396, Supplément, nr.1-572), II (Supplément, nr. 573-1419).* Paris: Bibliothèque Nationale.

9. Brockelmann, Carl. (1901). *Geschichte der arabischen Litteratur*. Leipzig : C. F. Amelans Verlag.
10. Browne, Edward G. (1900). *A Hand-list of the Muhammadan Manuscripts, Including all Those Written in the Arabic Character, Preserved in the Library of the University of Cambridge*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. *Devr-i Hamidi Fihristleri* (1884-1898).
12. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi El Yazması Eserler Kataloğu Cilt I*. Hazl.: Abdullah Ceyhan. (1988). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
13. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi El Yazması Eserler Kataloğu Cilt II*. Hazl.: Abdullah Ceyhan. (1994). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
14. Dmitrieva, L. V., A. M. Muginov ve S. N. Muratov. (1965). *Opisanie Tyurskikh Rukopisey Instituta Nadorov Azii I: Istoriya*. Moskva: Izdatelstvo Nauka Glavnaya Redaktsya Vostochnoy Literaturi.
15. Dmitrieva, L. V., A. M. Muginov ve S. N. Muratov. (1969). *Opisanie Tyurskikh Rukopisey Instituta Nadorov Azii II: İstariya, Akti, Bibliyografiya, Entsiklopedii, Geografiye, Kalendari*. Moskva: Izdatelstvo Nauka Glavnaya Redaktsya Vostochnoy Literaturi.
16. Dobraça, Kasim. (1963). *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa Sarajevo vol. I*. Sarajevo: [yayl.y.].
17. Dobraça, Kasim. (1979). *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa Sarajevo vol. II*. Sarajevo: [yayl.y.].
18. Duda, Dorothea. (2008). *Islamische Handschriften II. Teil 2, Die Handschriften in türkischer Sprache*. Wien: Verlag der Österreich Akademie der Wissenschaften.
19. Ethé, Hermann and Carl Edward Sachau. (1889). *Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library*. Oxford: The Clarendon Press.
20. Fajić, Zejnil. (1991). *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa. Svezak treći (Vol. 3) Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu*. Sarajevo: El-Kalem; London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation.
21. Fajić, Zejnil. (1999). *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa. Svezak peti (Vol. 5) Gazi Husrev-begova Biblioteka u Sarajevu*. Sarajevo: El-Kalem; London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation.
22. Fajić, Zejnil. (2003). *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih Rukopisa. Svezak jedanaesti (Vol. 11) Gazi Husrev-begova Biblioteka u Sarajevu*. Sarajevo: El-Kalem; London: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation.
23. *Fihris-el Mahtutat'it-Türkiye el-Osmaniyye Cilt 1*. (1987). [y.y.]: El-Heyyetü'l - Mısıriyye el-Ammetü'l - Kitab.
24. *Fihris-el Mahtutat'it-Türkiye el-Osmaniyye Cilt 2*. (1990). [y.y.]: El-Heyyetü'l - Mısıriyye el-Ammetü'l - Kitab.
25. *Fihris-i Kutub-i Qalami ve Matbu*. (1837). Compiled by Zuhur Ali Barelavi. [y.y.]: [yayl.y.].

26. Flügel, Gustav Leberecht. (1865). *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserslich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien Vol.1-3*. Wien: K.K. Hof. Staatsdruckerei.
27. Götz, Manfred. (1968). *Türkische Handschriften Teil 2*. Weisbaden: Steinner.
28. Götz, Manfred. (1979). *Türkische Handschriften Teil 4*. Weisbaden: Steinner. *Indices Alphabetici Codicum Manuscriptorum Persicorum Turcicorum Arabicorum qui in Bibliotheca Imperialis Literarum Universitatis Petropolitanae Adservantur. Confecerunt C. Salemann et V. Rosen. (Supplementum confecit A. Romaskewicz)*. (1888). Leningrad: Petropoli.
29. *Islamic Manuscripts in the New York Public Library*. (1992). Compiled by Barbara Schmitz [et.al.]. New York: Oxford University Press.
30. *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları IV: Türkçe Tarih Yazmaları: Şeraitler-Peygamberler Tarihleri*. (1945). [Ankara]: Milli Eğitim Bakanlığı Kitaplıklar Katalogları Yayınları.
31. *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu Cilt I-1: Kur'ânlar ve Kur'ân İlimleri*. (1951). Hazl.: Fehmi Edhem Karatay. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
32. *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu Cilt I-2: Tefsirler*. (1953). Hazl.: Fehmi Edhem Karatay. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
33. Jahić, Mustafa. (1999). *Katalog Arapskih, Perzijskih, Turskih i Bosanskih Rukopisa iz Zbirke Bošnjačkog Instituta*. London; Sarajevo: Al-Furqan: Rijaset Islamske Zajednice u BiH.
34. *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları: Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, Astronomi, Astroloji, Matematik Yazmaları Kataloğu*. (2007). Hazl.: Günay Kut [ve diğerleri]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
35. *Katalog der Orientalischen Handschriften der Staats- und Universitätsbibliothek zu Hamburg: Die Arabischen, Persischen, Türkischen, Malaiischen, Koptischen, Syrischen und Äthiopischen Handschriften*. Hamburg: Meissner.
36. *Katalogu i Dorëshkrimeve Osmane ne Arkivat e Shqiperise: Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu: Ottoman Manuscripts Catalog of Albanian State Archives*. (2001). Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.
37. *Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Kitap Kataloğu*. (1986). Konya: Konya Bölge Yazma Eser Kütüphanesi.
38. *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*. (1986). Hazl.: Ramazan Şeşen. İstanbul: IRCICA.
39. Majda, Tadeusz. (1967). *Katalog Rękopisów Tureckich i Perskich pod Redakcją Ananiasza Zajączkowskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

40. Martinovitch, Nicholas N. (1926). *A Catalogue of Turkish and Persian Manuscripts Belonging to Robert Garrett and Deposited in the Princeton University Library*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
41. *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu I*. (1967). Hazl.: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
42. *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu II*. (1971). Hazl.: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
43. *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu III*. (1972). Hazl.: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
44. *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu IV*. (1994). Hazl.: Abdülbaki Gölpınarlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
45. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu III: İslam Dini, Kur'ân Bilimleri, Tefsir*. (1992). Hazl.: Müjgan Cunbur, Altınay Sernikli ve Dursun Kaya. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.
46. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu IV: Hadis*. (1994). Hazl.: Müjgan Cunbur, Altınay Sernikli ve Dursun Kaya. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.
47. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu V: Akaid ve Kelam*. (1997). Hazl.: Müjgan Cunbur [ve diğerleri]. Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.
48. Parlatur, İsmail ve György Hazai. (2007). *Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
49. Pertsch, Wilhelm. (1864). *Die Persischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha. - Die Türkischen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*. Walluf: Sändig.
50. Pertsch, Wilhelm. (1889). *Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Berlin: Asher.
51. Rieu, Charles. (1888). *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. [S.I.]: British Museum.
52. Schmidt, Jan. (2000). *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands vol. 1-3*. Leiden: Leiden University Library.
53. Sezgin, Fuat. (1967-2010). *Geschichte der arabischen Schrifttums Band I-XXV*. Leiden: Brill.
54. *Süleymaniye Kütüphanesi Nuri Arlasez Koleksiyonu Yazmalar İndeks Kataloğu*. (1991). İstanbul: Bedir Yayınevi.
55. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu I: Kur'ân, Kur'ân İlimleri, Tefsirler*. (1962). Hazl: Fehmi Edhem Karatay ve Oskar (Osman) Reşer. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
56. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu II: Hadis ve Fıkıh*. (1964). Hazl: Fehmi Edhem Karatay ve Oskar (Osman) Reşer. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.

57. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu III: Akaid, Tasavvuf, Mecalis, Ediyye, Tarih, Siyer, Teracim Bilimler.* (1966). Hazl: Fehmi Edhem Karatay ve O. Reşer. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
58. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu.* (1961). Hazl: Fehmi Edhem Karatay. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
59. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I: Din, Tarih, Bilimler.* (1961). Hazl: Fehmi Edhem Karatay. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
60. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu II: Filoloji, Edebiyat, Mecmu'alar.* (1961). Hazl: Fehmi Edhem Karatay. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
61. *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu -TÜYATOK (1-26).* Ankara: Milli Kütüphane Başkanlığı.

1. Academia Dei Lincei (İtalya Bilimler Akademisi)
2. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi
3. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
4. Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi
5. Biblioteca Apostolica Vaticana
6. Bibliotheque Nationale de France
7. Bodleian Kütüphanesi
8. Fatih Kütüphanesi
9. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi
10. Harvard Üniversitesi Kütüphanesi
11. İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri
12. Kandilli Rasathanesi Kütüphanesi
13. Kültür Bakanlığı Yazmalar Çevrimiçi Kataloğu
14. Leiden Üniversitesi Kütüphanesi
15. Library of Congress - Smithsonian Institute
16. Michigan Üniversitesi Kütüphanesi
17. Milli Kütüphane
18. Österreichische Nationalbibliothek
19. Princeton Üniversitesi Kütüphanesi
20. Rossiyskaya Nationalinaya Biblioteka
21. Rusya Bilimler Akademisi Kütüphanesi,
22. Staatsbibliothek zu Berlin - Prussischer Kulturbesitz
23. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi
24. The British Library / The British Museum
25. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
26. Yale Üniversitesi Kütüphanesi